

הלכות ראש השנה סימן תרב תרג

תרב סדר עשרת ימי תשובה, ובו סעיף אחד:

א טור שם וביטוי תקפא

הגה ומתענים למחרת ראש השנה (טו) (א) והוא תענית צבור:

א (ב) אָבְלוּ הַיָּמִים שֶׁבִּין רֹאשֵׁי-הַשָּׁנָה לְיוֹם-הַכַּפּוּרִים מְרֵבִים בְּתַפְלוּת וְתַחֲנוּנִים. הגה וְאוֹמְרִים (ב) 'אָבְנוּ מִלִּפְנֵי עֶרֶב וְבֹקֵר, (ג) מִלְּבַד בְּשֶׁבֶת (טו). וְאָפְלוּ אִם חָל מִלֵּילָה (ד) שְׂאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, אָפְלוּ הֵכִי (ה) אוֹמְרִים 'אָבְנוּ מִלִּפְנֵי (מנהגים). וְאוֹמְרִים בְּכָל יוֹם (ו) (ז) שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים וְהָיָה קִדְּשׁוֹ עֲלוֹת הַשַּׁחַר, (ז) מִלְּבַד בְּעֶרְבֵי-יוֹם-כַּפּוּר שְׂאֵין אוֹמְרִים אוֹתוֹ אֲלָא פַּעַם אַחַת (וּרְחַם). וְאֵין נוֹתְנִין (ח) תְּרַם (ט) וְכֵן אֵין מְשַׁבְּעִין אָדָם (ג) בְּבֵית-דִּין עַד אַחַר יוֹם-כַּפּוּר (מהרי"ל). אֵין מְקַדְּשִׁין (ד) [7] הַלְבָּנָה (י) עַד מוֹצָאֵי יוֹם-כַּפּוּר. (ה) (יא) וְשֶׁבֶת שֶׁבִּין רֹאשֵׁי-הַשָּׁנָה לְיוֹם-כַּפּוּר הַמְּנַהֵג לוֹמַר בּוּ צוּרִי^(כ):

תרג ובו סעיף אחד:

א טור בשם אבי הערוי מהורו שלמי

א אָאָף מִי שְׂאֵינוֹ נֹזְהָר מִפֶּת שֵׁל (ב) [6] עֵבוֹרִים, (א) בְּעֶשְׂרֵת-יָמֵי-תְּשׁוּבָה צְרִיף לְזָהָר: הגה (ב) וְנִשְׁ

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

[7] הַלְבָּנָה. עֵבֵרִישׁ. וְעֵין בְּאִיר שֶׁהֵבִיא זֶה וְקָטַב ע"ז: הַבֹּאֵי שִׁמְעוּהוּ וְרָאִהוּ לְלִבְבוֹ, שְׂרִיל כְּמוֹ שֶׁלֹּא יִרְאֶה שְׂמֹת פֶּן לֹא יִגְוַר עֲלָיו מִיָּמָה בְּאוֹתוֹ חֲדָשׁ, מִיָּהוּ גַם כּוֹה יִל פִּינּוֹן שֶׁמִּתְחַנְּנִין לְכּוֹבֵדוֹ כִּי מִנְהַג תַּחַךְ, ע"ש:
[8] בּוֹחִתִים. עֵבֵרִישׁ. וּמִשׁ שִׂיאָמֵר י"ג מִדּוֹת ג"פ כו', עֵין לְעִיל (נִסְמַן תַּפְחוֹ) שֶׁבְּחִבְתִּי שֶׁפָּעַח אֵיתָא ג"כ הַתַּפְּסָה ג"פ, ע"ש וְאֵינוֹ אֵין נוֹתְנִין פֶּן בְּגוּף הַתַּפְּסָה, ע"ש. וְקָטַב בְּגִיבֵי סִמּוֹן לֹד בְּאֵחָד שֶׁבִּשְׁבַע שִׁתְּנוּ לוֹ סְחוֹרוֹת לְלֶכֶת לְמָקוֹם קְרוֹב וְהָנוּהוּ לוֹ וְנִהְגַּב בְּדָרְךָ, וְהָנוּהוּ בְּצַד הַשִּׁיב עַל מִתְחַנְּנֵי בְּחֹלְף בְּשֶׁכֶר וְאֶפְסִיבִי כֶּתֶב שִׁתְּנֶנּוּ מ' יוֹם, אֵף כִּהֵן שֶׁהַשְּׁלִיחַ הַחֲתוּל לְכַשֵּׁת לְשַׁלְחוֹ בְּשִׁלְחוֹת הָיָה לְטוֹבֵת עֲצֻמוֹ אֵין שׁוֹם הו"א דְּצִרְף בְּפָרָה, וּמְעֻשִׂים בְּכָל יוֹם שְׂאֵדִם לוֹקַח סְחוֹרָה בְּתַקְפָּה אוֹ בְּחֹרַת או"ף גִּזְעוּצִים הוֹלְךָ לְרִידִים, שְׂאֵם ח"ו יִאֲנַע לוֹ מִקְרָה בְּנִפְשׁוֹ אֵין הַמּוֹכֵר צְרִיף בְּפָרָה, וְרָאִהוּ מֵתָא דְחִלְקֵי שְׂאֵמֵר הַקְּפָה לְרֹד עַד מִפִּי הָיָה זֶה טְמוֹן כִּי וְלֹא קִחְשִׁיב אֲבָנָה הַקָּם מִשׁוֹם דְּאֲבָנָה זֵהָ הַתַּחְתּוּל כִּי וְלִכֵּן א"צ בְּפָרָה, רַק הוֹאִיל וְהוֹדָה כִּי יִתְעַנֶּה שִׁלְשָׁה יָמִים בַּחֲבִיב, וְאֵם

בְּאֵר הַיָּבֹשׁ

(ב) א"מ. וְיָחִיד יְכוֹל ג"כ לֶאֱמָר: (3) ג"פ. וְהָרִא"י וְלִבְסָפֵר הַכְּנֻנוֹת קָטַב שְׂא"ל רַק פ"א. בְּמִלְּהָ אוֹמְרִים בְּאִשְׁמַרְתָּ בֵּין פְּסָא לְעִשׂוֹר וְכֹר בְּרִית אַחַר וְהָאֲרָן אָזְכֹר: (ג) בְּב"ד. וְעַל-פְּלֵפְלִים מְצוּהָ לְשַׁפֵּט לְהוֹצִיא גְזֵלָה מִתַּחַת יָדוֹ, לְכּוֹשֵׁת, מ"א, ט"ו: (ד) הַלְבָּנָה. וְהַכּוֹשֵׁת קָטַב: וְאֵין שְׂמַעְתִּי אוֹר תְּרַם: מַעֲשֵׂה בְּאֵחָד שֶׁפָּעַנּוּ אֲפִסִּים בְּלִילָה וְרַצּוֹ הַלְרָגוֹ וּבְקַשׁ שְׁעִיחוֹ לוֹ עֲלֵצוֹת מְצוּהָ א' קָדְשׁ מוֹתוֹ, וְהַלְבָּנָה הֵימָּה בְּחִדוּשָׁה וְקִדְּשָׁה בְּכַנְיָה גְדוּלָה, וְנַעֲשֵׂה לוֹ נֶס כְּשֶׁדָּלַג ג' פְּעָמִים כַּמְנַהֵג וְנִשְׂאוֹ הָרִיחַ וְנִצּוֹל מֵהֶם. גַּם שְׂמַעְתִּי שְׂמִי שֶׁקִּדְּשׁ הַלְבָּנָה, מִיָּדִים שֶׁקִּדְּשָׁה שׁוֹב לֹא יִרְאֶה שְׂמֹת בְּאוֹתוֹ חֲדָשׁ מֵאוֹתוֹ יוֹם וְרִילְךָ, ע"כ: (ה) וְשֶׁבֶת. וְקָטַב מ"ט: נוֹתְנִים שְׂאֵין נַעַר אוֹמֵר הַהַפְּטָרָה שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל:

(ב) עֵבוֹרִים. וְאֵם אֵינוֹ יְכוֹל לְאָפּוֹת בְּעֲצֻמוֹ דִּי בְּהַשְׁלַחַת קִיסָם, לְבוּשׁ וּמְנַהֲגִים. וְיִזְהָר שֶׁלֹּא לְכָרֵךְ וְלִטֵּל חֵלָה מִעֲסַת א"י אֵע"פ שֶׁמְכַרְהָ

לְהֵם אֲא"כ מְכַר לְהֵם הַקָּמֹחַ, וְג'ל דְּמִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּדָרְךָ א"צ לְהַתְּמַחַן רַק בְּשַׁעוֹר יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְעֵין בְּתוֹשֵׁבֵת נִישׁ סִמּוֹן עַב לְהַתִּיר בְּשַׁנַּת רַעֲבוֹן לְאָכַל גְּלַסְקָאוֹת שֶׁל נַחֲתוֹם אֵינוֹ יְהוּדִי ע"י הַבְּשׂוּל אוֹתָם אַח"כ בְּבֵית יִשְׂרָאֵל אֵף בְּעֶשְׂרֵת-יָמֵי תְּשׁוּבָה לְמִי שְׁנוֹקֵר, ע"ש. וְשִׁלְחָה דָּף סז כֶּתֶב שֶׁהַתְּחִיבִים נִהְגוּ לְאָכַל חֲלִין בְּתַהֲרָה, וְאֵף שֶׁכְּלָנוּ טְמְאֵי מַתִּים מ"מ יֵאָכַל דָּגֵן שֶׁלֹּא הִכְשִׁיר וְנִגְלוּשׁוּ בְּמִי-פְּרוֹת וְיִשְׁתֵּן וְיִשְׁתַּחֲוֶה מִן הַבָּאָר שֶׁלֹּא יַעַב וְיַטְמָאם, עכ"ל. וְעֵין מ"א שֶׁהַקָּשָׁה עֲלָיו דְּהָא נִקְמָא בִּפְרִי, ע"ש. וְטוֹב לוֹמַר בְּכָל יוֹם מַעֲשְׂרֵת-יָמֵי-תְּשׁוּבָה בֵּין שֶׁבֶת לְיוֹצֵר מִמּוֹד מַעֲמַקִּים קְרֵא חֲדִיף, עֵין מ"ש בְּסִמּוֹן נד. מ"ר"ח אֵלּוּל וְאֵלְךָ כְּשֶׁמְתַעֲנֶה: יִשְׂאֵל מִשֶּׁשׁ"ט בְּפָרָה וְחִיִּים וְכַנְיָם לְעִבּוֹדוֹתוֹ הַבּוֹצֵצִים ס"ח וְיִאֲמַר י"ג מִדּוֹת ג"פ גַּם וְאֵין

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה

א (א) וְהוּא תַעֲנִית צְבוּרָה. וְכָל הַלְכוּתוֹי תַבְּבָרָה בְּסִמּוֹן תַּקְנֵי, עֵין שֵׁם בְּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה: (ב) בְּכָל הַיָּמִים^(ז) וְכוּ'. לְבַד (ב) מִשְׁבֶּת: (ג) מִלְּבַד בְּשֶׁבֶת⁽⁸⁾. וְאָפְלוּ בְּמִנְחָה שֶׁל עֶרֶב שֶׁבֶת-שׁוֹבָה⁽⁹⁾ גַּם-כֵּן (ג) אֵין אוֹמְרִים 'אָבְנוּ מִלִּפְנֵי'⁽⁴⁾: (ד) שְׂאֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן⁽⁵⁾. וְלֹא יֵהִי רַצּוֹן: (ה) אוֹמְרִים 'אָבְנוּ מִלִּפְנֵי'. וְיֵאל אֲרָךְ אֲפִסִּים וְלִמְנַצֵּחַ 'נד"מ]. בְּמִלְּהָ אוֹמְרִים בְּאִשְׁמַרְתָּ בֵּין פְּסָא לְעִשׂוֹר (ג) יְזַכֵּר בְּרִית אַחַר וְהָאֲרָן אָזְכֹר: (ו) שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים וְהָיָה. וְכֵן מִיָּדִים רֵאשׁוֹן דְּסִילְחוֹת עַד עֶרְבֵי-רֹאשֵׁי-הַשָּׁנָה, כֵּן מִשְׁמַע בְּמִנְהֵגִים: (ז) מִלְּבַד כו'. מִפְּנֵי (ז) שְׁעֵתִידִין לוֹמַר שְׂפִי פְּעָמִים בְּמִנְחָה וּבְמַעֲרִיב, וְהוּא גַם-כֵּן יוֹם-טוֹב: (ח) תְּרַם. שֶׁלֹּא לְעוֹרֵר כַּחוֹת הַדִּין בְּזַמַּן הַהוּא, וְכֵן אֵין מְשַׁבְּעִין, שְׁחוֹשְׁשִׁין בְּיוֹתֵר לְהֵבִיא עֲנִשׁ שְׁבוּעָה לְעוֹלָם, חֵס וְשׁוֹלָם. וְאֶפְשָׁר אָפְלוּ אִם חֲתַב לְקַבֵּל בְּחָרָם עֲלָיו עַל-יָדֵי הַפּוֹק וְכַדוּמָה, אָפְלוּ הֵכִי אֵין מְקַבֵּל בְּחָרָם עֲלָיו עַד אַחַר יוֹם-הַכַּפּוּרִים⁽¹⁰⁾, וּמִיָּהוּ, אִם רוֹצֵה יֵשׁ לוֹמַר דְּהַתְּרוֹת בְּגִדוֹ [ג'ט] אֵין וְשֶׁבֶת ע"י. וְעַל-כֵּל-

פְּנִים (ה) מְצוּהָ לְשַׁפֵּט לְהוֹצִיא גְזֵלָה מִתַּחַת יָדוֹ⁽¹¹⁾, וּבְקִישׁ דִּין לְמִשְׁה אֵין דִּין לְמַעֲלָה: (י) עַד מוֹצָאֵי יוֹם-הַכַּפּוּרִים. דְּקָדוּשׁ הַלְבָּנָה (י) יוֹתֵר טוֹב כְּשֶׁהוּא מְבַשֵּׁם וּבְשִׁמְחָתוֹ⁽¹²⁾, וּבְמַדְרָשׁ אֵיתָא, שֶׁבְּמוֹצָאֵי יוֹם-הַכַּפּוּרִים בְּתִקּוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמְרֵת 'לֵךְ אֲכַל בְּשִׁמְחָה וְגו'.

שַׁעַר הַצִּיּוֹן

(ב) טור: (3) דְּרַכֵּי-מִשְׁה בְּסִמּוֹן תַּרד בְּשֵׁם מְהַר"ל: (ג) מְגַן-אַבְרָהָם וּש"א: (ד) הַגְּרָא: (ה) לְבוּשׁ וּמְגַן אַבְרָהָם: (ו) הַגְּרָא: (ז) לְבוּשׁ וּבֵית-מֵאִיר. וְעֵין כַּבָּאָר הַגְּרָא שֶׁכֶּתֶב דָּבָר עַקְרָא⁽¹¹⁾: (D) מְהוּרֵ-מִשְׁה: (ב) אַחְרוּנִים: (3) מְגַן-אַבְרָהָם וּש"א: (ג) שֵׁם: (ד) עוֹד כֶּתֶב בְּשֵׁם תְּשׁוּבָה נְחֻלַּת-שְׂבָעָה לְהַתִּיר בְּשַׁנַּת רַעֲבוֹן לְאָכַל בְּעֶשְׂרֵת-יָמֵי-תְּשׁוּבָה וְלַסְקָאוֹת שֶׁל נַחֲתוֹם עֵבוֹרִים עַל-יָדֵי הַבְּשׂוּל אוֹתָם אַחַר-כֵּן בְּבֵית יִשְׂרָאֵל אֵף לְמִי שְׁנוֹקֵר: (ה) מְגַן-אַבְרָהָם וּש"א:

(א) היינו יצדקתך צדק. וצד"ץ הוא קיצור התיבות [נת] הראשונות שבגי הפסוקים — יצדקתך ויצדקתך צדקתך.

הלכות ראש השנה סימן תרב תרג

ביאורים ומוספים

סימן תרב

סדר עשרת ימי תשובה

[משנ"ב ס"ק א]

והוא תענית צבורי⁽¹⁾.

1) וסיבת תקנת צום זה, כתב לעיל (סי' תקמט ס"ק ב) לפי שביום זה נהרג גדליה בן אחיקם שמינודו לראש על הפליטה לאחר החורבן, ועל ידי שנהרג גלו כל הנשארים ונהרגו מהם לאלפים, וכתבה גחלת ישראל הנשארת.

ולענין מי שידוע שאם יתענה בצום גדליה יש חשש שיחלש ולא יוכל לצום ביום כיפור, ראה מה שכתבנו בביה"ל לקמן (סי' תריח ס"א ד"ה חולה).

[משנ"ב ס"ק ב]

בְּכָל הַיָּמִים⁽²⁾.

2) והוסיף לעיל (סי' תקפא ס"ק ג), שכמו כן נוהגים לומר בעשרת ימי תשובה יותר מעשרה מומרי תהלים בכל יום מימות החול, כדי לגמור את התהלים פעם שלישית לפני יום כיפור (מלבד הפעמיים שמסיימים את התהלים בחודש אלו, כמבואר במשנ"ב שם).

ולענין אמירת מזמור "ממעמקים קראתיך ה'" בעשרת ימי תשובה, כתב לעיל (סי' נד ס"ק ד) שבכתבים מובא שיש לאומרו בין ישתבח ליוצר, אך כתב שצריך עיון [מדוע מותר להפסיק שם לצורך אמירת מזמור זה, הלא אסור להפסיק בדיבור בין ישתבח ליוצר כמבואר בשו"ע שם (ס"ג)], והערך השלחן (שם ס"ב) ביאר, שאמירת מזמור זה נחשבת חלק מסדר התפילה, ולכן אינה הפסק, ורק דיבור בדברי חול נחשב להפסק.

[משנ"ב ס"ק ג]

מְלַכְד בְּשָׁבַת⁽³⁾ וכו', אֵין אוֹמְרִים 'אָבִינוּ מְלַכְנֵנו'⁽⁴⁾.

3) ובטעם הדבר כתב לעיל (סי' תקפד ס"ק ד), שאין מבקשים על צרכיו בשבת. ובגדר מה נקרא שאילת צרכיו, כתב לעיל (סי' רפח ס"ק כב) שאיסור שאילת צרכיו הוא רק כשמבקש רפואה או פרנסה, משום שמראה בזה שיש לו צער בשבת, אבל מותר לומר 'אלקי עד שלא נוצרתי וכו' יהי רצון וכו', כיון שאין זה אלא חיטה על עוונותיו, ומותרת כיון שאינה בלשון יודיו.

4) ובטעם הדבר שאין לומר 'אבינו מלכנו' במנחה בערב שבת, כתב המחצה'ש (סי' תקפד ס"ק א) שהוא כמו תחנון שאין אומרים במנחה של ערב שבת, מפני שהוא סמוך לכניסת השבת, כמבואר בשו"ע לעיל (סי' רסז ס"א ובמשנ"ב שם ס"ק א). והוסיף המשגיב שם, שאין לאומרו גם אם מתפללים מנחה גדולה מיד אחר חצות.

[משנ"ב ס"ק ד]

שָׁאֵין אוֹמְרִים תְּחַנֵּנוּ⁽⁵⁾.

5) ולענין אמירת תחנון בסליחות שאומרים לפנות בוקר לפני התפילה, כשיש ברית מילה בבית הכנסת לאחר התפילה, כתב האלף המגן (סי' תקפא ס"ק לח בהע') שאם סיימו את הסליחות קודם שהאיר היום, ודאי שאומרים תחנון [כיון שלילה אינו זמן מילה], ודעת הגר"ש אלישיב (מבקשי תורה ח"ג עמ' תב, אשרי האישי ח"ג פי"ג אות יט) שגם אם אומרים את הסליחות לאחר עלות השחר, מימי אומרים תחנון בסליחות, כיון שמדובר אסור למול קודם הנץ החמה. ואם סיימו את הסליחות לאחר הנץ החמה, הביא האלף המגן (שם) שנחלקו בזה האחרונים, וכתב

שמסתבר שיש לומר אז תחנון [וכמו לענין תחנון בסליחות של ערב ראש השנה, שאומרים תחנון גם אם סיימו לאחר שהאיר היום, כמובא לעיל סי' תקפא ס"ק כג], וכן כתב הקצה המטה (ס"ק כב), וכן כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ד סי' נד ס"ק ה) שתחנון הוא חלק מנוסח הסליחות, ואינו מתבטל בשום אופן. מאידך, דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה ראש השנה פ"א ס"ה, אשי ישראל פכ"ה הע' קז) שאם התחילו את אמירת הסליחות לאחר עלות השחר, אין לומר תחנון גם אם גמרו את הסליחות קודם הנץ החמה, כי מי התורה זמן מילה הוא מעלות השחר [וכן מצדד בספר מקראי קודש ימים נוראים סי' ב], ורק אם התחילו לומר סליחות קודם עלות השחר, אז אומרים תחנון גם אם גמרו את אמירת הסליחות ביום [כי לילה אינו זמן מילה, והתחנון הוא חלק מהסליחות שנאמרו בלילה]. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' תקפא ס"ק כב הע' 46).

[משנ"ב ס"ק ו]

שְׁלֹשׁ פְּעָמִים יְדוּי⁽⁶⁾.

6) ומה שנהגו העולם שאומרים יודיו 'אשמנו רק פעם אחת ולא שלש פעמים, כן מובא בשם הגר"א (מעשה רב אות רב) ובשם האר"י ז"ל (הובא בבאר היטב ס"ק ב), וכן הובא שנהגו החפץ חיים (הצדיק ר' שלמה עמ' מא).

[משנ"ב ס"ק ח]

עַד אַחַר יוֹם־הַכְּפֹרִים⁽⁷⁾.

7) ולעיל (סי' תכט ס"ק יד) כתב שבכל חודש תשרי [אף לאחר יום כיפור] אין להטיל חרם בבית הכנסת, אפילו לצורך גדול. ובטעם המנהג שלא להטיל חרם בכל החודש, כתב בשו"ת חתם סופר (ח"מ סי' עז) בביאור דברי המג"א שם, שבכל חודש תשרי עדיין תלויים אנו קצת בדיון. והוסיף, שהמנהג שלא להטיל חרם עד לאחר יום כיפור הוא מנהג קבוע שכולם נוהגים בו, אלא שיש מקומות שנהגים להימנע מלהטיל חרם אף בכל החודש מהטעם האמור לעיל.

ולענין האם מותר להשביע לצורך גדול, כתב הדעת תורה (ס"א) שאף שלהטיל חרם אסור אפילו לצורך גדול כמבואר במשנ"ב (שם). יתכן שכל זה דוקא כשמטילים את החרם בבית הכנסת, משום שאו חמור יותר, אבל שלא בבית הכנסת, מותר לצורך גדול, ולפי זה מותר גם להשביע לצורך גדול, כיון שאינו משביע בבית הכנסת.

[משנ"ב ס"ק ט]

לְהוֹצִיא גְזֵלָה מִתַּחַת יְדוּי⁽⁸⁾.

8) ולענין קביעת זמן לבוא לדין למי שאינו בעיר, כתב השו"ע (ח"מ סי' ה ס"ב) שלא קובעים לו לבוא בחודש תשרי. כמו כן לקבול על אדם בבית הכנסת, כתב הרמ"א (שם) שאין קובלים בימים נוראים, אף אם הוא מבני הכפרים שבאו למנוח, אלא קובעים לנתבע זמן שיבוא אחרי חג הסוכות, אך אם נראה לבית דין שאם לא ידונו מיד יש חשש שהנתבע ידחה או ירמה ולא יבוא לדין שיקבעו לאחר החג, דנים לאלתר [הובא במטה אפרים ס"ד], וראה לעיל (סי' תקמה ס"ק מט). ובטעם דין זה ובפרטיו, ראה מה שכתבו הש"ך שם (ס"ג א) והפתחי תשובה שם (ס"ק ד).

[משנ"ב ס"ק י']

כְּשֶׁהוּא מְבַשֵּׁם וּבְשִׁמְתָהּ⁽⁹⁾ וכו', לְקַנְסֵם הַמְּצֻנָה מְקַנְסֵם כְּדִי שְׂמֻצָהּ זו כְּרִיעָהּ לְכַף־זְכוּתָהּ⁽¹⁰⁾.

9) והטעם שלפני יום כיפור אין שרויים בשמחה, ביאר לעיל (סי' 42 המשך במילואים עמוד 42

מילואים

הַלְבוּת רֵאשׁ הַשָּׁנָה סִימָן תַּקְצוּ תַקְצָה תַקְצַט תַר

המשך מעמוד קודם

[משנ"ב ס"ק ב]

אֲמָרִים יְתוֹדִיעֵנִי².

2) ואם שכח לאומר, כתב בביה"ל לעיל (סי' רצד ס"א ד"ה ואם טעה) שדינו כמו אם שכח לומר במוצאי שבת 'אתה חוננתני, שאינו חוזר, מפני שמכיר אחר כך הבדלה על הכוס של קידוש, כמבואר בשרע (שם), וכן כתב במשנ"ב לעיל (סי' תצא ס"ק ד). ואפילו אם התחיל רק 'ותתן לנו ה' אלקינו, כתב המטה אפרים (סי' ששוב אין להחמיר על עצמו לחזור ולומר יתודיענני, וראה מה שכתבנו במשנ"ב שם.

ואם לא הבדיל בתפילה, וקודם הקידוש טעם איזה דבר, כתב בביה"ל (שם) שקסנו אותו שעליו לחזור ולהתפלל, וכמו במוצאי שבת.

לברית האש במוצאי שבת על ידי אדם הראשון [כמבואר במשנ"ב לעיל (סי' רצח ס"ק א)], וכמו שכתבו התוס' (פסחים נג, ב ד"ה אין) שלא תיקנו ברכה על הנאה מן האור, לפי שאין זו הנאת הגוף, וכן כתב המשנ"ב לעיל (סי' רטז ס"ק ד) שלא תיקנו ברכה על הנאה שאינה נכנסת לגוף, וכן כתב בביה"ל לעיל (סי' רצו ס"ח ד"ה לא) בשם הרא"ש שברכת הנר אינה ברכת הנהנין, שהרי אין מברכים אותה בכל פעם כשרואה את האור. [וראה בביה"ל לעיל (סי' רג ס"א ד"ה על), שהביא שמדברי הגמ"א משמע שסובר שהיא ברכת הנהנין, ושדעת הפמ"ג שהיא ברכת השבח וכעין ברכת המצות, וראה מה שכתבנו לעיל (סי' רצח ס"ק ל)].

הַלְבוּת רֵאשׁ הַשָּׁנָה סִימָן תַרַב תַרַג

המשך מעמוד ע

[שעה"צ ס"ק ז]

זֶעַן בְּכַאוֹד הַגֵּן"א שְׂקֵתָב זֶעַן עֶקְרָא¹¹.

11) וכן כתב במעשה רב (אות קנט) וכן נהגו החו"א והגר"י קניבסקי (ארחות רבנן ח"א עמ' קעז), וכן נהג הגרש"ז אויערבך (מבקשי תורה קובץ ג עמ' שעה), וכתב הערוך השלחן (סי' תכו ס"ח) שבמדינות שמצויים בהן הרבה עניים, נוהגים שלא להמתין עד מוצאי יום כיפור, אלא מקדשים מיד כשאפשר. אכן, דעת הגר"ש אלישיב (דברי חכמים תשובה תפ, אשרי האיש ח"ג פכ"א אות כו) שהמנהג בירושלים להמתין ולומר קידוש לבנה במוצאי יום כיפור, ואף בישיבות [באירופה] המנהג היה כך.

[משנ"ב ס"ק יא]

נְוֶהֲגִים שְׂאִין נַעֲרָא¹² אֲמָר הַהֶפְטָרָה שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל¹³.

12) וכן כתב לעיל (סי' רפב ס"ג) שנוהגים שלכתחילה אין קורין קטן למפטיר בשבת זו. [ולענין עליות קטן למפטיר בשאר שבתות השנה, ראה מה שכתב במשנ"ב שם, ובביה"ל שם (ס"ד ד"ה א)]. והוסיף המטה אפרים (ס"מ) שיש לקרוא לאיש חשוב להפטר זה.

13) וכיון שהפטרה זו מוסיימת בהושע במילים 'ופושעים יכשלו בהם', כתב לעיל (סי' תכח ס"ק כג) שנוהגים להוסיף פסוקים בסיום ההפטרה כדי לסיים בדבר טוב, וראה שם אלו פסוקים נוהגים להוסיף.

ולענין דרשת 'שבת שובה', ראה מה שכתב לעיל (סי' תכט ס"ק ב).

סִימָן תַרַג

[משנ"ב ס"ק א]

בְּעֶשְׂרֵת יְמֵי-תְשׁוּבָה צְרִיף לְהַרְרָא¹⁴. הִינְנוּ אֶפְלוּ מִפֶּת פִּלְטָרָא¹⁵ שֶׁל גּוֹיִם¹⁶ וכו', עַד יוֹתֵר מֵאֲרָפְעָה מִלִּילָא¹⁷ וכו', מִתֵּר לֹוּ לְאֶכְל פֶּת פִּלְטָרָא שֶׁל עֶבְרָא¹⁸.

1) וכן לענין שבת ויום טוב, כתב לעיל (סי' רמב ס"ק ו) שנכון להיזהר שלא לאכול בהם פת פלטר של נכרי גם אם בחול אינו נוהר בזה, מפני כבוד שבת ויום טוב.

ולהחמיר בשאר ענינים בעשרת ימי תשובה, כתב החיי אדם (כלל מג) שבכל הדברים ראוי להחמיר בימים אלו, גם אם אינו נוהר בהם

תכו ס"ק ט) משום שקודם יום הכיפורים מאיימים מכח הדין. והאם צריך לטעום איזה דבר קודם קידוש לבנה במוצאי יום הכיפורים, כתב לעיל (שם ס"ק יא) שאף שבשאר תעניות צריך לטעום קודם קידוש לבנה, מ"מ במוצאי יום הכיפורים, מתוך ששמחים שיצאו בדימוס, מקדשים אף קודם שיטעמו. אכן, אם מרגיש שמחמת חולשת התענית לא יוכל לכוון כראוי, כתב המטה אפרים (ס"ז) שימתין לקדש את הלבנה עד לאחר שיבדיל ויטעם קצת, גם אם מחמת זה יצטרך לקדש את הלבנה ביחידות.

ולענין האם יכול לקדש את הלבנה במוצאי יום כיפור בלי מנעלים, מדברי המשנ"ב (שם) משמע שרק במוצאי תשעה באב צריך להיזהר בזה [יתכן שהטעם הוא משום שיש חילוק בין איסור נעילת המנעלים בתשעה באב שהוא משום אבילות, לבין איסור זה ביום כיפור שאינו אלא משום עינף]. אכן, השו"י חמד (אסיפת דינים מערכת יום כפורים סי' א אות א) כתב, שגם במוצאי יום כיפור יש לנעול נעליים קודם שיקדש את הלבנה [אמנם, לדעתו צריך גם לטעום משהו קודם קידוש לבנה], וכן דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פכ"א אות כה), וכן כתב בקיצור הלכות המועדים (להגר"ש דבליצקי). אך הוסיף, שבאופן שיפסיד קידוש לבנה בציבור אם ילך לנעול נעליים, יקדש את הלבנה עמהם אף שאינו נעול נעליים.

10) וכן כתב בביה"ל לעיל (סי' תכו ס"ב ד"ה ולא) שכיון שבעשרת ימי תשובה תלויים ועומדים בדין, יתכן שזכות אחת תכריע את הכף. ובביאור דעת הרמ"א שממתנינים עד מוצאי יום כיפור ולא חוששים לטעם זה שמצות קידוש לבנה תכריע לכף זכות, כתב הלבוש (ס"ב) שכיון שממתנינים לכבוד המצוה כדי לקיימה בשמחה, נחשבת ההמתנה עצמה כמצוה שתכריע לכף זכות.

ולענין האם יש להודר בקניית ארבעת המינים קודם יום הכיפורים כדי שמצוה זו תכריעהו לכף זכות, כתב המטה אפרים (סי' תרג ס"ה) שאנשי מעשה נוהגים להיות זרוים מקדימין ולקנותם קודם יום כיפור כדי שמצוה זו תכריע לכף זכות, אלא אם כן יודע שלאחר יום כיפור ימצא ארבעה מינים מהזדירים יותר. ולענין האם לבנות את הסוכה קודם יום כיפור, כתב הרמ"א (סי' תרכד ס"ה) שיתחיל לבנותה מיד במוצאי יום כיפור, וראה שער תשובה (סי' תרכה ס"ק א) ומשנ"ב (ס"ק ב) מה שכתבו בזה, ומה שכתבנו שם.

מילואים

הִלְבוֹת רֵאשׁ הַשָּׁנָה סִימָן תִּרְגַּו

המשך מעמוד קודם

2) כוונתו לומר, שבפת של בעל הבית, דהיינו שאפאה הנכרי עבור בני ביתו, גם בשאר ימות השנה אין מי שנהוג להקל בזה אלא אם כן אין אפשרות להשיג פת פלטר כלל, כמבואר בשו"ע (י"ד סי' קיב ס"ב ו-ח), אבל פת פלטר של נכרי דהיינו שאפאה כדי למוכרה, יש שנהוג להקל בשאר ימות השנה כמבואר בשו"ע וברמ"א שם ונטעם החילוק כתב בביאור הגר"א שם (סי' ט), שאין חשש קירוב הדעת בין ישראל לנכרי בקניית פת שעשאה כדי למכור, ולא יבוא לידי חיתון, ומימ בעשרת ימי תשובה צריך להיזהר אפילו מפת זו.

3) ולאכול פת שנאפתה על ידי אלו שאינם שומרי מצוות, כתב הגר"ח קניבסקי (ישא יוסף י"ד סי' י) שכמדומה שהחזירא היקל בזה (בכל ימות השנה), אף שבקניית מאכלים שהתבטלו על ידם החמיר משום ביטול נכרים (מכתב, צפונות ח"ה עמ' לג), כי יתכן שבביטול החמיר יותר (וראה פתחי תשובה (י"ד סי' קיג ס"ק א) וחזו"א (י"ד סי' ב ס"ק ב)).

4) ואם אינו הולך בכיוון של מקום הפת, כגון שהפת נמצאת לאחריה, כתב החכמת אדם (כלל סה ס"ד) שאינו צריך לילך יותר משיעור מיל למקום הפת, וכן כתב המשנ"ב לעיל (סי' קסג ס"ק ג) בשם החיי אדם לענן מי שאין לו מים לנטילת ידים, שאם יושב בביתו ואינו הולך בדרך, אינו מחוייב לטרוח יותר ממיל.

וכשנוסע ואינו הולך ברגל, כתב בבית הל"ל לעיל (שם ס"א ד"ה ברחוק) לענן מי שאין לו מים לנטילת ידים לאכילה, שלא מחשבים את שיעור ארבעה מילין לפי המרחק, אלא לפי זמן הילוך ארבעה מילין לאדם בינוני שהוא שיעור 72 דקות, וראה מה שכתבנו שם.

5) אכן, אם יש חשש שמעורב בפת שומן או איסור אחר, כתבו הפתחי תשובה (י"ד סי' קיב ס"ק ב) ובשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ב סי' לג) שהפת אסורה, ואין הנחתום הנכרי נאמן לומר שלא נתן בה שומן או שנתן בה שומן כשר.

בכל השנה, כי גם הקדוש ברוך הוא מתנהג בהם בחסידות עם בריותיו, ולכן ראוי שגם אנו נתנהג בחסידות בימים אלו, וכן כתב הברכי יוסף (סי' א), וכן כתב רבינו מנוח (פי"א מהל' חמץ ומצה ה"ח), שימים אלו הם ימי סליחה ומחילה וצריך להיזהר בהם מכל דבר שיש בו אפילו נדנדנ עבירה, כדי שיתעורר לשוב, וכן כתב בשעה"צ לקמן (סי' תרט ס"ק א) שבעשרת ימי תשובה יש להחמיר אפילו בדבר המותר מן הדין.

האם צריך להחמיר מעתה בחומרות שנהג בעשרת ימי תשובה גם בשאר ימות השנה (כי מנהג של מצוה שהורגל בו נעשה כנדר, כמבואר במשנ"ב לעיל (סי' תקצז ס"ק ו)), כתב הב"י שכשנהג איסור בעשרת ימי תשובה בדבר שאין איסורו ברור אלא תלוי במנהג כמו פת עכרים, אינו נאסר בזה בשאר ימות השנה, כיון שאין בדעתו לנהוג בחומרא זו אלא בימים אלו.

אכן, להחמיר בדברים שיש בהם חשש איסור מצד הדין, אלא שנהגים כדעת המתירים, כגון איסור 'חודש' בחוץ לארץ או בשר ללא סירכא, כתב הערוך השלחן (סי' ב) שאין להחמיר בהם בעשרת ימי תשובה, כיון שאז יחשב שקיבל עליו את דעת האוסרים ולא יוכל להקל בזה גם בשאר ימות השנה ליתכן שלדעתו בדבר שיש בו חשש מצד הדין אין אפשרות להחליט שמחמיר בזה רק בזמנים מסוימים, אלא או שנהג בזה תמיד היתר, או שתמיד מחמיר בזה ומקבל עליו דעת האוסרים. מאידך, האלף המגן (סי' ב) כתב שכל שכן יש להחמיר בימים אלו בדבר שיש בו חשש איסור, גם אם אין לו אפשרות להחמיר בזה בשאר ימות השנה, ומימ אינו נאסר בזה בשאר ימות השנה, שהרי אין דעתו לנהוג כן אלא בימים אלו בלבד, וכן כתב המטה יהודה (סי' תקפג ס"ז), וכן דעת הגר"ש אלישיב (הל' חג בחג ימים נוראים עמ' רנז).

הִלְבוֹת יוֹם הַכַּפּוּרִים סִימָן תִּרְדָּו

המשך מעמוד ע"א

ובאופן שיש ספק אם היא מעוברת, דעת הגר"ש וואנר (שם), שנראה שאינה צריכה להוסיף תרגול מספק.

ומעוברת שעשתה כפרות עבור עוברת ימי תשובה, וילדה קודם יום כיפור, דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פי"ז אות יב) שהועילו הכפרות שעשתה לעובר בעודו במעי אמו [אף על פי שהוא היה באותה שעה כ"רך אמו], ואין צורך לעשות עבורו כפרות שוב כשנולד.

10) ובאופן שהתברר מהו מין העובר על ידי בדיקה כגון אולטרסאונד, דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש שם) והגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי שם) שניתן לסמוך על כך, ואינה צריכה לטו"ל 'כפרה' נוספת מספק, וראה מה שכתב הגר"י וייס (מכתב בשר"ת קנה בשם ח"ב סי' ב) שאין לסמוך על הבדיקה בודאות, ועדיף שתטול כפרה נוספת מספק [אולם יש להעיר שדבריו נכתבו לפני זמן רב כמצוין שם, קודם שהרפואה בתחום זה התפתחה מאד].

ולגבי מי שטעה ועשה לנכר כפרות בתרגולתו, כתב האי"א (בוטשאטש, מהדורת סי"א) שיצא ידי המנהג ואינו צריך להתכפר שוב בתרגול, ודימה את הדבר לכהן שעבד בבית המקדש ונמצא חלל, שדרשו בגמ' (קידושין ב, ט) מהפסוק (דברים לג יא) 'ברך ה' חילו' וגו' שעבודתו כשרה, שכיון שסבר שהוא כהן נחשב הדבר כאילו אכן עשה כראוי, וכן דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש שם אות ו).

11) משמעות דבריו שמעוברת מתכפרת עם עוברת ב'כפרה' אחת גם

7) ופרטי דין שתיים עשרה בדיקות הסכין, התבאר בשו"ע (י"ד סי' יח סי' ט).

[שעה"צ ס"ק ב]

שזרקו לעוף אחר שחיטה⁸.

8) ולזרקו קודם השחיטה, כתב האלף המגן (על המטה אפרים סי' ק"ג) שאסור, כיון שיש לחוש שהתרטקו אבריו על ידי זה ונעשה טריפה, (וממילא יש בכך גם משום צער בעלי חיים).

[משנ"ב ס"ק ג]

שְׁנֵי תַרְנַגּוּלִים⁹ וכו', שְׁמָא הַנֶּלֶךְ נֶרְכָּה¹⁰ וכו', אִם אֵין יָדָם מְשֻׁנָּתִים¹¹ וכו', שְׁנֵי תַרְנַגּוּלוֹת וְתַרְנַגּוּל אֶחָד¹² וכו', יֵאמֵר "זֶה הַיְלִיפֵתִי, תְּמַוְנָתִי, כִּפְרֵתִי"¹³.

9) ונטעם הדבר שצריך לעשות כפרות עבור, אף על פי שהוא בודאי לא חטא, ביאר הגר"י קניבסקי (תולדות יעקב פי"ט הע' 8) שהוא כדי שלא ינוק אם גזור עליו משהו. הגר"ח פ"י שיינברג (תורת הילולת פמ"ט הע' ז) צידד לבאר, שהוא משום חטאיו בגילגול הקודם. ולענין מעוברת שעדיין לא עברו ארבעים יום מומן עיבורה, דעת הגר"ש וואנר (קובץ מבית לוי תשרי עמ' לג הע' ו) שאינה צריכה לעשות כפרות עבור עוברת, משום שאין לו עדיין דין 'עובר' לענין עשיית כפרות עליו, מאידך, דעת הגר"ח קניבסקי (תורת המועדים סי' ד אות ג) שדינו כ'עובר' גם להצריך עשיית כפרות עליו.